

DOI: 10.15276/EJ.04.2023.4
DOI: 10.5281/zenodo.10370978
UDC: 336.221
JEL: H21, H57

ПОДАТКИ І ДЕРЖАВНІ ВИПЛАТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ

TAXES AND GOVERNMENT PAYMENTS AND THEIR IMPACT ON POPULATION INCOME

Andrey V. Nepran, PhD in Economics, Associate Professor
Kharkiv National Automobile and Road University, Kharkov, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8329-7123
Email: nepranxtei@gmail.com

Natalya O. Postolna
Separate Structural Unit "Kharkiv Trade and Economics College"
of the State Trade and Economics University, Kharkiv, Ukraine
Email: postolna@gmail.com

Received 15.10.2023

Непран А.В., Постольна Н.О. Податки і державні виплати та їх вплив на доходи населення. Науково-методична стаття.

В статті досліджується вплив податків та державних витрат на доходи населення. У сучасній економіці особисте споживання є найважливішим фактором, від якого значною мірою залежить економічне зростання, напрями структурної перебудови національної економіки. Визначення роль податків та державних витрат на купівельну спроможність населення відіграє важливу роль у підвищенні зростання доходів та рівня життя населення. Встановлено, що зростання державних виплат населенню стало одним із факторів посилення диспропорцій між величиною платоспроможного попиту і рівнем розвитку національної економіки. Динаміка державних виплат населенню суттєво перевищувала можливості реального сектору економіки. Встановлено, що серед податкових заходів, що здійснюють найбільший вплив на доходи населення, важливе місце належить єдиному соціальному внеску та податку на доходи фізичних осіб. Стимулюючи купівельну спроможність населення і одночасно обмежуючи накопичення, перерозподіл національного доходу збільшувало попит на ринку споживчих товарів і послуг, що виступало в якості одного з найважливіших факторів загострення протиріч між накопиченням і заощадженням.

Ключові слова: податки, державні витрати, доходи населення

Nepran A.V., Postolna N.O. Taxes and Government Payments and their Impact on Population Income. Scientific and methodical article.

The article examines the influence of taxes and government expenditures on the incomes of the population. In the modern economy, personal consumption is the most important factor, which largely depends on economic growth and directions of structural restructuring of the national economy. Determining the role of taxes and government spending on the purchasing power of the population plays an important role in increasing income growth and the population's standard of living. It was established that the growth of state payments to the population became one of the factors of increasing disparities between the amount of solvent demand and the level of development of the national economy. The dynamics of state payments to the population significantly exceeded the capabilities of the real sector of the economy. Stimulating the purchasing power of the population and at the same time limiting accumulation, the tax redistribution of national income increased the demand in the market of consumer goods and services, which acted as one of the most important factors in exacerbating the contradictions between accumulation and savings.

Keywords: taxes, government expenditures, incomes of the population

Розміри споживання і платоспроможного попиту в економіці у значній мірі залежать від грошових доходів населення. Узагальнюючи характеристики грошових доходів населення відносяться до найбільш важливих макроекономічних показників. З однієї сторони, вони відображають один із суттєвих аспектів системи фінансових, вартісних відносин у суспільства. З іншої – грошові доходи представляють собою узагальнюючу характеристику життєвого рівня населення, з ними так або інше пов'язані всі основні показники народного добробуту. Доходи населення виступають в економіці важливим фактором, від рівня якого залежить економічне зростання, напрями структурної перебудови національної економіки. На величину доходів населення серед інших факторів суттєво впливає податки та державні виплати.

В процесі розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів формуються доходи держави, частина з яких використовується в якості виплат населенню. Збільшуючи обсяги виплат, особливо в період соціально-економічних криз, держава сприяє підвищенню рівня доходів населення, збільшує величину купівельного попиту. Абсолютні та відносні розміри виплат залежать від стану державних фінансів, цілей соціально-економічного розвитку економіки країни в даний період.

Одночасно держава завдяки механізму податків вилучає частину доходів населення та перерозподіляє їх через державний бюджет та інші державні фонди. Обсяги вилучення та перерозподілу доходів

населення визначається обсягами окремих видів доходів населення та ставками податків. Вилучаючи та перерозподіляючи частину доходів населення, держава зменшує обсяг платоспроможного попиту. А це, у свою чергу, призводить до уповільнення економічного зростання через обмеженість попиту. Тому важливого значення набуває визначення ролі податків та виплат держави на доходи та купівельну спроможність населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

За останні роки економічна література збагатилася новими дослідженнями різних аспектів податків та державних виплат. Мова йде перш за все про роботи І. Чугунова, В. Федосова, І. Луїної, Т. Єфіменко, С. Юшка, В. Кудряшова, А. Соколовської, О. Білоусової, О. Молдаван, Д. Твердохлібова, А. Крисоватого, О. Іваницької, К. Павлюк та ін. Переважна більшість вітчизняних дослідників розглядають податки та державні виплати як потужний засіб прискорення розвитку країни, як важливий фактор економічної та політичної стабільності суспільства. Вони виходять із того, що їх вплив на зростання економіки і підвищення ефективності на всі сфери суспільного життя буде посилюватися.

Віддаючи належне такому значному доробку, варто констатувати, що проблема податків та державних виплат та їх вплив на доходи населення залишається поза увагою. Як відмічав І.Я. Чугунов, підвищення дієвості бюджетної політики соціального розвитку потребує врахування зв'язку між необхідністю забезпечення економічного зростання і соціального розвитку [1]. Проте досліджуючи основні показники бюджетної та соціальної політики України у 2000-2018 рр., автор не зміг визначити вплив державних витрат на доходи та витрати населення країни. Частка витрат на освіту, соціальний захист та охорону здоров'я (у відсотках до ВВП) не дозволяє встановити дієвість цих витрат з точки зору досягнення мети соціального розвитку. Відсутній аналіз ролі Державного бюджету у фінансуванні дефіциту Пенсійного фонду, який є, як відомо, вагомим фактором політики соціального забезпечення.

«Податкова система, – як зазначав І.О. Лютий, В.Е. Іванюк, – в таких умовах має бути орієнтована на збільшення платоспроможності населення як основу зростання споживчого попиту [2]. У багатьох монографічних дослідженнях, присвячених сучасному розвитку державних фінансів України [2-5], залишили поза увагою вплив податків та державних виплат на розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів в економіці. А без цього неможливо визначити вплив держави на формування доходів та видатків населення. Зокрема, у роботі Л.Я. Грубіш, присвяченій аналізу доходів та видатків населення, аналізуються їх сукупні обсяги та їх структура [6]. Автор зазначає, що питома вага соціальних виплат та інших поточних трансфертів у структурі доходів українців скоротилась через відкриття приватних закладів вищої освіти, зменшення кількості новонароджених [6]. Проте автор ніяких доказів не наводить. Висновок, до якого приходять Л.Я. Грубіш, на основі дослідження даного питання, видається не досить переконливим. Відсутність аналізу впливу факторів на зміну доходів не дозволяє аргументовано визначити причини зміни основних його складових. Априорні твердження без розрахунків ризиковані.

В науковій літературі опубліковано ряд робіт, в яких робиться спроба змодельовати зміну обсягів податкових надходжень від ряду факторів [7]. Так, М. Крупкою, В. Кмітем та Р. Паславською для побудови економіко-статистичної моделі обрано три основні фактори: обсяг ВВП, обсяг чистого експорту та обсяг грошової маси в обігу. Разом з тим, як і вибрані фактори, так і сама модель викликає багато питань. По-перше, автори вказують, що взаємозалежність між обсягами експорту, імпорту та величиною податкових надходжень є прямою ($r=0,91$, $r=0,90$, відповідно) [7]. Однак в отриманій моделі перед фактором «чистий експорт» (x_2) стоїть від'ємний знак, що свідчить не про пряму, як пишуть автори, а про зворотну (від'ємну) залежність. Це положення було висловлено авторами: «Зі збільшенням обсягу чистого експорту на 1 млн. дол. США та за постійних значень обсягів ВВП та грошової маси очікується зменшення податкових надходжень до загального бюджету України на 100 тис. грн. [7]. Роблячи цей дуже серйозний і суперечливий висновок, М. Крупка, В. Квіт та Р. Паславська не змогли його обґрунтувати. Спробуємо зробити це замість них.

Найімовірніше, отриманий М. Крупкою, В. Квітом та Р. Паславською від'ємний знак перед показником «чистий експорт» можна пояснити лише одним – зменшенням податкових надходжень внаслідок відшкодування з бюджету ПДВ експортерам. Проте фактичні дані суперечать твердженням авторів. Так, за даними Державного казначейства України, у 2015 р. бюджетне відшкодування ПДВ грошовими коштами становило 68,4 млрд. грн., у той час як надходження ПДВ від імпорту товарів та послуг – 138,8 млрд. грн. (у 2014 р. – відповідно 57,1 млрд. грн. (з урахуванням ОВДП) та 107,3 млрд. грн.). Навіть якщо перерахувати на величину чистого експорту, все одно надходження податку на додану вартість з імпорту товарів та послуг перевищуватимуть приблизно вдвічі обсяги бюджетного відшкодування ПДВ.

Отже, отриманий М. Крупкою, В. Квітом та Паславською висновок про негативну залежність податкових надходжень від зростання чистого експорту суперечить фактичним даним та є помилковим.

Методи дотримання принципів скоординованості при розробленні та реалізації грошово-кредитної і фінансової політики оприлюднено у працях Т. Сарджента [8] та його однодумців [10, 11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Зазначимо, що більшість опублікованих робіт з даної теми спрямовані на вирішення загальних проблем збільшення доходів населення, що має важливе значення для комплексного та збалансованого розвитку економіки. З урахуванням ж цільового аналізу багато з них не може бути широко і ефективно

використані з метою удосконалення розподільчих відносин. Необхідні глибші розробки та дослідження з питань впливу податків та державних виплат на формування доходів населення. Таким чином, можна констатувати, що нині практично відсутні системні дослідження впливу податків та державних виплат на рівень доходів та купівельну спроможність населення.

Метою статті є аналіз взаємовідносин держави і населення та визначення основних проблем, визначення якісних напрямів удосконалення системи управління державними фінансами.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розподільчі відносини, будучи у значній мірі будучи стержнем всієї соціальної політики України, здійснює значний зворотній вплив на темпи зростання економіки, рівень ефективності використання виробничих ресурсів. Як відомо, існує два основних типи формування доходів населення через розподіл фінансових ресурсів державою: 1) на основі розподілу через кількість та якість затраченої праці (заробітна плата); 2) на основі суспільних фондів споживання (пенсії, стипендії тощо).

На сучасному етапі економічного-соціального розвитку пряме підвищення доходів є основним шляхом зростання матеріального забезпечення населення. Цей шлях одночасно створює і необхідні умови для стимулюючої ролі оплати праці, удосконалення її організації, сприяє забезпеченню передумов для вирішення важливих соціальних проблем. Вагомим завданням є трансформація бюджетної політики в активну, яка забезпечуватиме усунення соціальних дисбалансів, активізацію економічного розвитку та передбачає збалансований перерозподіл суспільних благ [8].

Значна частина ресурсів для споживання населення, що перерозподіляється за рахунок державного бюджету та інших позабюджетних фондів, складає фонд споживання населення. Державні виплати населенню через державних бюджет та інші позабюджетні кошти здійснюється в основному за рахунок наступних виплат: заробітної плати працівників бюджетних установ; заробітної плати військовослужбовцям, пенсії, стипендії, інші виплати населенню.

Перерозподіл національного доходу за допомогою бюджету відбувається у частині коштів, спрямованих підйом життєвого рівня населення. Динаміка державних виплат населенню за основними джерелами надходжень наведена в табл. 1.

Таблиця 1. Виплати населенню України за 2016-2021 рр.

	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Заробітна плата робітників бюджетних установ	129,3	154,5	194,0	222,9	253,7	294,6
Заробітна плата військових	54,5	63,8	76,4	100,6	118,2	125,7
Соціальне забезпечення (за рахунок зведеного бюджету) – всього, млрд. грн.	253,1	280,0	300,7	312,3	332,8	355,0
В тому числі:						
виплата пенсій і допомоги	144,1	134,7	151,3	182,9	203,5	202,4
стипендії	1,3	5,2	5,2	5,1	5,4	5,9
інші виплати населенню	107,7	140,2	144,2	124,3	123,9	146,6
Виплата пенсій (за рахунок коштів Пенсійного фонду та Зведеного бюджету), млрд. грн.	250,8	287,9	353,1	427,0	466,9	512,8
Всього виплат населенню, млрд грн	687,7	786,3	924,2	1062,8	1171,5	1288,1

Джерело: складено авторами за матеріалами [13, 14]

Протягом багатьох років розподільча політика відіграє відчутну роль у вирішенні багатьох соціальних проблем. Як свідчать розрахунки, основними джерелами виплат населенню є виплата пенсій та заробітної плати робітників бюджетної сфери, включаючи військових. Загальний обсяг виплат пенсій Пенсійним фондом України з усіх джерел в 2021 р. становив 512,8 млрд. грн., або 59,1% від загального обсягу виплат. Роль бюджету в зростанні доходів населення і тим самим у збільшенні платоспроможного попиту підвищується і по ряду інших напрямків. Перш за все – це стосується заробітної плати військових, частка якої зросла з 10,8% у 2016 р. до 14,5% у 2020 р.

Незважаючи на абсолютне зростання обсягів виплат, їх частка в доходах населення має стійку тенденцію до зниження (табл. 2).

Таблиця 2. Державні виплати населенню України за 2016-2021 рр.

	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Всього виплат населенню, млрд. грн.	687,7	786,3	924,2	1062,8	1171,5	1288,1
Доходи населення, млрд. грн.	2051,3	2652,1	3248,7	3744,1	4045,2	4863,5
Питома вага державних виплат населенню в загальних доходах населення, %	33,5	29,6	28,4	28,4	29,0	26,5

Джерело: складено авторами за матеріалами [15]

Особливо суттєвим відбулося зниження питомої ваги державних виплат у загальних доходах населення спостерігалось в 2021 р. Так, якщо у 2020 р. питома вага державних виплат становила 29,0%, тоді як у 2021 р. вона знизилася до 26,5%. Це означає, що у структурі доходів населення інші доходи

зростали більш високими темпами, ніж державні виплати. Прискорене зростання державних виплат стало однією із головних причин уповільнення інвестиційних видатків бюджету. Так, за даними Державної казначейської служби, капітальні видатки Зведеного бюджету України склали 26,6 млрд. грн., що у 25,8 разів менше, ніж виплати населенню. У 2021 р. ситуація дещо покращилася, проте не настільки, щоб говорити про можливість нарощування державних інвестицій.

Важливою особливістю удосконалення розподільчих відносин на сучасному етапі є зростання стимулюючої ролі не лише оплати праці, а й суспільних фондів споживання. Слід підкреслити, що кількісне зростання фондів оплати праці по труду і соціальних виплат – безумовно необхідний, але не центральний момент стратегії удосконалення системи розподілу, посилення їх впливу на ефективність виробництва і підвищення народного добробуту. Важливого значення має характеристика зміни реальних виплат, тобто виплат з урахуванням інфляції. Динаміка реальних виплат державою населенню країни характеризується даними, приведеними в табл. 3.

Таблиця 3. Динаміка зміни реальних виплат населенню України за 2016-2021 рр.

	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Всього виплат населенню, млрд. грн.	687,7	786,3	924,2	1062,8	1171,5	1288,1
Темп зростання, %	158,6	114,3	117,5	115,0	110,2	110,0
Індекс споживчих цін на товари та послуги, % (грудень до грудня попереднього року)	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	110,0
Індекс зростання реальних виплат населенню	1,41	1,01	1,07	1,10	1,05	1,00

Джерело: власна розробка авторів

Абсолютне зростання державних виплат є важливим фактором підвищення рівня реальних доходів населення країни. В цілому за досліджуваний період темпи зростання державних виплат перевищували темпи інфляції, що сприяло зростанню реальних доходів населення. Особливо суттєве зростання реальних доходів населення, спричинене збільшенням державних виплат, спостерігалось в 2016 р. Проте використання прямого збільшення грошових доходів населення для підвищення його матеріального забезпечення не вичерпує всього комплексу соціальних заходів, направлених на подальший розвиток народного добробуту. Визначену роль тут відіграє також уповільнення інфляційних процесів в країні.

При реалізації соціальної політики зростання виплат із суспільних фондів споживання, якими би невідкладними не були відповідні соціальні проблеми, проведення відповідних заходів повинно суворо ув'язуватися із відповідними ресурсами матеріальних споживчих благ і платних послуг, інакше вони вносять реально лише елементи соціально-економічної нестабільності.

Посилення соціальної орієнтації в розвитку економіки передбачає суттєві зміни в народно-господарських пропорціях, в перерозподілу ресурсів на користь фонду споживання (табл. 4).

Таблиця 4. Співвідношення виплат населенню України і валового внутрішнього продукту за 2016-2021 рр.

	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Темп зростання виплат населенню, %	158,6	114,3	117,5	115,0	110,2	110,0
Темп зростання валового внутрішнього продукту (у фактичних цінах), %	120,5	125,0	119,4	111,7	106,2	129,3
Співвідношення темпів зростання виплат населенню і валового внутрішнього продукту	1,32	0,91	0,98	1,03	1,04	0,85
Темп зростання реальних виплат населенню, %	141,1	100,6	107,0	110,5	105,0	100,0
Темп зростання валового внутрішнього продукту (у постійних цінах 2016 р.), %	102,4	102,4	103,5	103,2	96,2	103,4
Коефіцієнт випередження темпів зростання реальних виплат населенню і реального валового внутрішнього продукту	1,38	0,98	1,03	1,07	1,09	0,97

Джерело: власна розробка авторів

Як свідчать розрахунки, зростання номінальних виплат в цілому відповідало темпам зростання валового внутрішнього продукту (за винятком 2016 р.). Відбувається вирівнювання, з однієї сторони, зростання доходів, а з іншої – зростання валового внутрішнього продукту. Проте все більш чітко виявляється тенденція до збільшення розриву між темпами зростання реальних виплат та фізичного обсягу валового внутрішнього продукту. Так, у 2019 р. при зростанні фізичного обсягу валового внутрішнього продукту на 3,2% реальні виплати населенню зросли на 10,5%. Аналогічна ситуація спостерігалася й у 2020 р., коли при зменшенні обсягів валового внутрішнього продукту на 3,8% реальні виплати населенню збільшилися на 5,0%. В цілому за 2016-2021 рр. при зростанні фізичного обсягу валового внутрішнього продукту на 11,4% державні виплати у реальному вираженні зросли на 76,2%.

Таким чином, зростання реальних виплат населенню значно перевищувало збільшення обсягів національного виробництва. Диспропорції, що склалися у процесі розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, перешкоджають формуванню якісно нової моделі економічного зростання, та негативно впливають на розвиток економіки в цілому, стимулюючи надмірний попит без відповідного збільшення обсягів виробництва.

Важливим фактором, що визначає величину доходів населення, а отже і особистого попиту, є податки. Держава не лише перерозподіляє значні обсяги фінансових ресурсів на користь населення, але й акумулює через податки значні їх обсяги. Податки – категорія соціальна. Тому важливо розглядати їхній вплив на процес капіталістичного відтворення не взагалі, а залежно від того, хто є їхнім платником. Сплата податків робітниками та іншими особами, зайнятими за наймом, зменшує платоспроможний попит у сумі сплачених податків, а зниження платоспроможного попиту позначається на виробництві.

В Україні відповідно до податкового законодавства основними податками, які сплачує населення, є податок на доходи фізичних осіб та єдиний соціальний внесок. Крім цих податків, населення сплачує ще ряд загальнодержавних та місцевих податків та зборів. До них відносяться: мито на товари, які ввозяться громадянами, збір за місця для паркування транспортних засобів, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та інші. До податкових вилучень доцільно було б внести непрямі податки (податок на додану вартість, мито та акцизний податок), оскільки їх кінцевими платниками є у більшості випадків населення. Проте відсутність даних не дозволяє розмежувати суми податків, які сплачені фізичними особами. Ці податки сплачуються юридичними особами, тому умовно вони не включені до складу податків, які сплачуються населенням.

В теперішній час відсутня характеристика податкових надходжень в залежності від юридичного статусу особи. Проте, на основі даних Казначейської служби України можна визначити з достатнім рівнем точності основні податки, що сплачуються населенням країни. Обсяги податків, що сплачуються населенням до бюджету різних рівнів, наведено в табл. 5.

Таблиця 5. Податки і збори, сплачені населенням України до Зведеного бюджету України та державних фондів за 2016-2021 рр., млрд. грн.

	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Податок на доходи фізичних осіб	138,78	185,69	229,90	275,46	295,11	349,79
Мито на товари, які ввозяться (пересилаються) громадянами	0,10	0,11	0,12	0,14	0,24	0,30
Місцеві податки та збори — всього	3,29	4,01	4,79	5,53	6,02	6,68
В тому числі:						
земельний податок з фізичних осіб	1,03	1,39	1,63	1,86	1,98	2,03
транспортний податок з фізичних осіб	0,16	0,13	0,18	0,15	0,09	0,06
збір за місця для паркування транспортних засобів, сплачений фізичними особами	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01	0,02
податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів житлової та нежитлової нерухомості	0,21	0,44	0,80	1,20	1,57	1,95
Єдиний соціальний внесок	107,15	154,30	196,85	236,26	254,51	301,43
Всього	249,32	344,11	431,66	517,39	555,86	658,20

Джерело: складено авторами за матеріалами [13, 14]

В цілому за досліджуваний період масштаби податкових вилучень для мобілізації фінансових ресурсів стрімко зросли. Як засвідчили розрахунки, загальний обсяг податків, сплачених населенням, зріс з 249,32 млрд. грн. у 2016 р. до 658,2 млрд грн. у 2021 р. Вилучення досить значної частини національного доходу у вигляді податків здійснює великий вплив на розміри доходів населення та платоспроможного попиту, а це у свою чергу – на функціонування економіки в цілому.

Вилучення частини доходів населення і перерозподіл їх через державний бюджет та інші державні фонди здійснюється в основному за рахунок єдиного соціального внеску (ЄСВ) та податку на доходи фізичних осіб. Їх частка коливалася від 98,6% у 2016 р. до 98,9% у 2021 р. Переважна частина податку на доходи фізичних осіб надходить із заробітної плати населення, податкові зобов'язання яких значно менші, ніж соціальні виплати, які вони отримують від держави. Роль інших податків та зборів є порівняно незначною.

Серед інших податків найбільше місце займає єдиний податок, а також податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів житлової та нежитлової нерухомості.

Одним із напрямів реформи податкової системи є зменшення податкового навантаження на фонд оплати праці з метою її детінізації. Цей напрямок відповідає тенденціям реформування європейських податкових систем – перенесення податкового навантаження з мобільних факторів виробництва – праці та капіталу – на споживання, насамперед за рахунок податку на додану вартість та акцизу.

Використовуючи мобілізовані за допомогою податків фінансові ресурси, держава безпосередньо пред'являє попит на різного роду товари та послуги, а також здійснює виплати населенню. За останні роки переважна частина видатків бюджетів направлялася на державні виплати населенню.

Розглянемо вплив податків та державних виплат на розміри особистих споживчих витрат населення. Агрегатовані фінансово-грошові потоки між державою і населенням країни наведено в табл. 6.

Таблиця 6. Податки і виплати та їх вплив на доходи та особисті споживчі видатки населення України за 2016-2021 рр.

Роки	Сума надходжень від податків та зборів із населення (млрд грн)	Державні виплати населенню (млрд. грн.)				Приріст до доходів населення (+) або відрахування з них (–) (млрд. грн.)	Особисті споживчі витрати (млрд грн)	Приріст або вирахування зі доходів населення (% до особистих споживчих витрат)
		всього	в тому числі					
			пенсії, допомоги населенню	заробітна плата в державних установах	заробітна плата військово-службовців			
2016	249,3	687,7	503,9	129,3	54,5	438,4	1840	23,8
2017	344,1	786,3	567,9	154,5	63,8	442,2	2360	18,7
2018	431,7	924,2	653,8	194,0	76,4	492,5	2885	17,1
2019	517,4	1062,8	739,3	222,9	100,6	545,4	3357	16,2
2020	555,9	1171,5	799,7	253,7	118,2	615,7	3521	17,5
2021	658,2	1288,1	867,8	294,6	125,7	629,9	4305	14,6

Джерело: власна розробка авторів

Державні витрати на виплату пенсій і допомоги (трансфертні платежі), а також виплати заробітної плати державним службовцям суттєво зменшують, а інколи і компенсують податкове обмеження особистого споживання. Так, якщо податки скоротили особисте споживання в 2021 р. на 658,2 млрд. грн., то вказані державні витрати збільшили його на 1288,1 млрд. грн.

Аналізуючи динаміку співвідношень податків та державних виплат в період 2016-2021 рр., можна побачити, що за цей час баланс платежів між ними був неоднаковим. Дані табл. 6 свідчать про значне, але поступове зростання сальдо взаємовідносин між державою і населенням. Послідовне зростання чистого сальдо фінансових взаємовідносин між державою і населенням з пояснюється стрімким зростанням державних виплат, пов'язаних із збільшенням соціального захисту населення. Така ситуація, природно, негативно вплинула на фінансування інвестиційних видатків державою. В цілому за рахунок державних виплат (за мінусом податків) доходи населення у 2021 р. збільшилися на 629,9 млрд. грн. проти 438,4 млрд. грн. у 2016 р. Частка приросту купівельної спроможності населення за рахунок державних виплат коливалася із 23,8% у 2016р. до 13,8% у 2021 р.

Висновки

Проведені дослідження дозволяють зробити ряд висновків. Державні виплати формують близько 20% споживчої сили населення. Хоча за останні роки спостерігається відносно зменшення її частки. Темпи зростання реальних доходів населення суттєво перевищували збільшення фізичного обсягу виробництва, що свідчить про суттєві диспропорції у розподільчих відносинах. Удосконалення фінансових відносин повинно бути спрямовано на усунення диспропорцій між зростанням державних виплат і обсягами національного виробництва. Не можна створити ефективну систему розподільчих відносин, не вирішивши проблему збалансованості платоспроможного попиту та грошових доходів населення. Таким чином, вдосконалення розподільчих відносин – один з найважливіших напрямів сучасного соціально-економічного розвитку країни, його перебудови з метою підвищення народного добробуту.

Abstract

In the process of distribution and redistribution of financial resources, state revenues are formed, part of which is used as payments to the population. The amount of withdrawal and redistribution of income of the population is determined by the amount of individual types of income of the population and tax rates. The purpose of the study is to analyze the relationship between the state and the population and to identify the main problems, to determine qualitative directions for improving the state finance management system. The task of the research is to determine the amount of government payments that form the income of the population, as well as taxes that limit the formation of the population's solvent demand. The research used the method of aggregation, the index method, the abstract method, the method of synthesis and analysis, and the method of coefficients.

According to the calculations, the main sources of payments to the population are the payment of pensions and salaries of public sector workers, including the military. The total amount of pension payments by the Pension Fund of Ukraine from all sources in 2021 amounted to UAH 512.8 billion, or 59.1% of the total amount of payments. The absolute growth of government payments is an important factor in increasing the level of real incomes of the country's population. In general, during the studied period, the rate of growth of state payments

exceeded the rate of inflation, which contributed to the growth of real incomes of the population. State spending on pensions and benefits (transfer payments), as well as salary payments to civil servants, significantly reduces, and sometimes compensates for, the tax limitation on personal consumption. So, if taxes reduced personal consumption in 2021 by UAH 658.2 billion, then the specified state expenditures increased it by UAH 1,288.1 billion.

Therefore, state payments form about 20% of the consumer power of the population. Although in recent years there has been a relative decrease in its share. The rate of growth of real incomes of the population significantly exceeded the increase in the physical volume of production, which indicates significant disproportions in distributional relations.

Список літератури:

1. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2021.
2. Лютий І.О., Іванюк В.Е. Оподаткування індивідуальних доходів в Україні: актуальні проблеми модернізації. *Фінанси України*. 2019. № 1. С. 30-50.
3. Соколовська А.М. Податкова політика в Україні у 2014-2019 рр.: формування, реалізація, оцінка наслідків. *Фінанси України*. 2020. № 7. С. 7-31.
4. Луніна І.О., Білоусова О.С., Твердохлібова Д.В. та ін. Стійкість державних фінансів України у довгостроковій перспективі: кол. моногр. Луніна І.О., Білоусова О.С., Твердохлібова Д. В. та ін.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ. 2020.
5. Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст/ за ред. Т.І. Єфіменко; ДННУ «Акад. фін. управління». Київ, 2016. 496 с.
6. Управління державними фінансами: фінансові правила, ризики, міжнародні стандарти. За ред. Т.І. Єфіменко; ДННУ «Акад. фін. управління». Київ. 2019. 496 с.
7. Глубіш Л.Я. Причини та наслідки руйнування купівельної спроможності населення України. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 65. С. 29-35.
8. Крупка М.І., Кміть В.М., Паславська Р.Ю. Система адміністрування податків в Україні: стан, проблеми та перспективи. *Науковий вісник ЛНТУ України*. 2016. Вип. 26.2. С. 217-225.
9. Economic Sciences Prize Committee of the Royal Swedish Academy of Sciences. (2011). *Empirical Macroeconomics*. Stockholm. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/advanced-economicsciences2011.pdf>.
10. Sargent, T., & Bassetto, M. (2020). Shotgun Wedding: Fiscal and Monetary Policy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27004/w27004.pdf.
11. Hall, G.J., & Sargent, T. (2022). Three world wars: Fiscal-monetary consequences. *PNAS*. DOI: 10.1073/pnas.2200349119.
12. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2018.
13. Видатки за економічною класифікацією бюджету за відповідні роки. Державна казначейська служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua>.
14. Звіт про бюджет Пенсійного фонду України за відповідні роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua>.
15. Доходи населення України за відповідні роки. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>.

References:

1. Chugunov, I.Ya (2021). I. Budget strategy of social development: monograph. Kyiv: Kyiv. national trade and economy Univ [in Ukrainian].
2. Lyuty, I.O., & Ivanyuk, V.E. (2019). Taxation of individual incomes in Ukraine: current problems of modernization. *Finances of Ukraine*, 1, 30-50 [in Ukrainian].
3. Sokolovska, A.M. (2020). Tax policy in Ukraine in 2014-2019: formation, implementation, assessment of consequences. *Finances of Ukraine*, 7, 7-31 [in Ukrainian].
4. Lunina, I.O., Bilousova, O.S., & Tverdokhlilova, D.V., et al. (2020). Stability of Ukraine's public finances in the long run: collective monograph. NAS of Ukraine, SI "Institute for Economics and Forecasting". Kyiv [in Ukrainian].
5. Yefimenko, T.I. (Ed.). (2016). Current Issues in the Development of Public Finance Management System: Eurointegration Context. Kyiv: DNU "Acad. Fin. Management". 496 p. [in Ukrainian].

6. Yefymenko, T.I. (Ed.). (2019). Public Finance Management: Fiscal Rules, Risks, International Standards. Kyiv: DNU "Acad. Fin. Management". 496 p. [in Ukrainian].
7. Hlubish, L.Ya. (2021). Causes and consequences of the destruction of the purchasing power of the population of Ukraine. Black Sea Economic Studies. 2021. Issue 65, 29-35 [in Ukrainian].
8. Krupka, M.I., Kmit, V.M., & Paslavskaya R.Yu. (2016). Tax administration system in Ukraine: state, problems and prospects. Scientific Bulletin of the National Technical University of Ukraine. Vol. 26.2, 217-225 [in Ukrainian].
9. Economic Sciences Prize Committee of the Royal Swedish Academy of Sciences. (2011). Empirical Macroeconomics. Stockholm. Retrieved from <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/advanced-economicsciences2011.pdf> [in English].
10. Sargent, T., & Bassetto, M. (2020). Shotgun Wedding: Fiscal and Monetary Policy. Retrieved from https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27004/w27004.pdf [in English].
11. Hall, G.J., & Sargent, T. (2022). Three world wars: Fiscal-monetary consequences. PNAS. DOI: 10.1073/pnas.2200349119 [in English].
12. Makogon, V.D. (2018). Budget strategy of the state: monograph. Kyiv: Kyiv. national trade and economy Univ [in Ukrainian].
13. Expenditures by economic classification of the budget for the relevant years. State Treasury Service of Ukraine. Retrieved from: <https://www.treasury.gov.ua> [in Ukrainian].
14. Report on the budget of the Pension Fund of Ukraine for the relevant years. Retrieved from: <https://www.pfu.gov.ua> [in Ukrainian].
15. Income of the population of Ukraine for the relevant years. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Непран А.В. Податки і державні виплати та їх вплив на доходи населення / А.В. Непран, Н.О. Постольна // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2023. – № 4 (26). – С. 29-36. – Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/ejopu/2023/No4/29.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.04.2023.4. DOI: 10.5281/zenodo.10370978.

Reference a Journal Article:

Nepran A.V. Taxes and Government Payments and their Impact on Population Income / A.V. Nepran, N.O. Postolna // Economic journal Odessa polytechnic university. – 2023. – № 4 (26). – P. 29-36. – Retrieved from <https://economics.net.ua/ejopu/2023/No4/29.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.04.2023.4. DOI: 10.5281/zenodo.10370978.

